

et quæ in nullam partem declivior sit. Hanc enim habet naturam mensura quadranguli, ut stabili consistat basi, et in mystico numero, qui prudenti lectori perspicuus est, elementa quatuor, ex quibus constant omnia, solida perpetuaque possideat. Et cuncta contra faciem sanctuarii aspiciant: ante quod sanctuarium, sive in quo sanctuario erat species altaris lignei trium cubitorum altitudine, et longitudine cubitorum duorum, latitudine cubitorum duorum, qui juncti faciunt septem cubitos. Quod altare habebat cornua; et tam bases quam parietes ejus, hoc est, latera erant lignea, in quo Scripturæ sanctæ mysteria, humanus sermo non potest explicare: quomodo altare, in quo ignis succendendus erat, mensa videlicet thymiatis nihil ab igne patitur, sed ut ita dicam, igne purius fiat. Sicut enim sanctorum opera, de quibus scribit Apostolus: Unuscujusque opus quale sit, ignis probabit (I Cor. iii, 13), non pereunt, sed per ignem puriora monstrantur, ita et altaris ligna quæ de lignis paradisi sunt, non cremantur igne vicino sed puriora redduntur. Nec mirum hoc de sanctuario, et de interioribus templi et altari thymiatis credere, cum etiam (a) *ἐπιπέδον*, quod lini genus est, vel lini habens similitudinem, quanto plus arserit, tanto mundius invenitur. Ignosce, lector, difficultati, et veniam tribue pauperi intelligentiæ. Per fenestras enim obliquas et in modum retis factas, et quæ semper clausæ sunt, vis usque ad interiorem domum cordis nostri oculum possumus intrinittere, ut omnia que cernimus, in umbra videamus et in imagine, et cum **504** Apostolo clamemus: O profundum divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicæ ejus, et investigabiles viæ illius (Rom. xi, 13)! Et: Quis cognovit sensum Dei (Isai. xl, 13), nisi ille qui est magni consilii angelus, et sua potest dignis aperire mysteria? (b) *ἐξόχαι*: autem Romæ appellat solaria de cœnaculorum parietibus eminentia, sive (Meniana ab eo qui ea primus invenit, quæ nonnulli Græcorum (c) *ἐξώστια* vocant.

(Vers. 23 seqq.) *El locutus est ad me: Hæc est mensa coram Domino, et duo ostia erant in templo et in sanctuario, et in duobus ostiis ex utraque parte bina erant ostiola, quæ in se invicem plicabantur. Bina enim ostia erant ex utraque parte ostiorum, et cœlata erant in ipsis ostiis templi Cherubim et sculpturæ palmarum,*

(a) Amiantus lapis in Cypro nascitur, seissili aluminis similis, quo, ut pote lento, telas conficiunt, quæ in ignem conjectæ accenduntur quidem agniquæ flammæ sed nulla amissa parte nitidiores evadunt. Hæc R. Constantinus ex Dioscor. lib. v, cap. 148; Plin. lib. xxxvi, cap. 19. Hujusmodi partem lapidis, sive lini asservavi ob curiositatem, cum e Pyrenæis montibus ad nos delati essent lapides amiant. MART.

(b) Alibi *Etheas*: *ἐξόχαι*, quod ipsum ex voce Hebraica מַעְבָּרֵי, que hic habetur (significatque angulos ejus) videtur expressum. De Meniana recole que in epist. 406, ad Sunniam et Fretellam, observamus pag. 661. Denique Victorius *ἐξώστια* pro *ἐξώστια* legit.

(c) Qui Mariani notas in hunc, et superiorem locum legere voluerit, multa falsa nec satis erudita

*A sicut in parietibus quoque expressæ erant. Quamobrem et crassiora [Vulg. grossiora] erant ligna in vestibulo fronte forinsecus: super quæ fenestræ erant oblique, et similitudo palmarum hinc atque inde in humeralis vestibuli, secundum latera domus latitudinemque parietum. Multum in hoc loco Septuaginta editio ab Hebraica veritate discordat. Unde hoc solum admo-nebo quod pro crassioribus lignis, *σπυδαία*, hoc est, necessaria, sive cura digna transtulerunt, et pro obliquis fenestris, *absconditas*, et quod in fine testimonii positum est: et mensus est hinc et inde laquearia superliminaris, sive vestibuli, et [Al. per] latera domus compacta, sive conjuncta, quæ illi dixerunt, *ἐξώστια*, pro quibus possumus *ἔξωστια* vertere. Vir ergo ille qui prophetam in abdita templi introduxerat, et inter cætera ostenderat ei altare ligneum, quod et angulos et cornua juxta LXX, et parietes habebat ligneos, dixit ei: Hoc altare quod respiciis, ipsa est mensa coram Domino, quæ in similitudine rubi ardet, et non comburitur; de qua sanctus loquitur ad Deum: Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me (Ps. xxii, 5). Duo quoque ostia erant in templo et in ipso sanctuario, per quæ utriusque instrumenti sacramenta monstrantur, et in duobus ostiis ex utraque parte bina erant ostiola, quæ in se invicem plicabantur: ut et in historia spirituales haberes intelligentiam, et in topologia historiae veritatem, quorum utrumque altero indiget, **505** et si unum defuerit, perfecta caret scientia. Quod autem sequitur: *Bina erant ostia ex utraque parte ostiorum*, juxta litteram perspicuum est. Solent enim in majoribus tricliniis bina sibi habere atque conjungi: ut major introitus nequaquam duobus et ingentibus, sed quatuor minoribus claudatur, vel aperitur foribus. In quibus ostiis templi, sive sancti sanctorum cœlata erant Cherubim, de quibus supra diximus, et sculpturæ palmarum, ut post scientiæ multitudinem, victoria intrantibus preberetur. Qui sculptura palmarum in omnibus quoque parietibus Templi erant. Reddique causas quare cœlata [Al. cœlata] fuerint Cherubim in ipsis ostiis, et palmarum expressæ similitudines. Unde et crassiora [Al. grossiora] erant ligna in vestibulo portæ forinsecus: ut et firmitatem haberent, et cœlaturam possent recipere. Pulchre quoque juxta intelligentiam spirituales, firmiora et cœlata*

reperiet, quæ nos carpere nolimus, nomini ejus parentes et fastidiosos lectores. Quid sint porro *mensa* non ab aliis discere debui Marianus, quam ab ipso Hieronymo dicente in epistola ad Sunniam et Fretellam: *Δοξα in Orientalibus provinciis ipsum dicitur quod apud nos lectum: in Palestina enim et Ægypto... non habent in tectis culmina, sed Δόξα, quæ Romæ vel solaria, vel meniana vocant, id est, plana tecta quæ transversis trabibus sustentantur...* Et quando precipitur nobis ut faciamus domum nostram eorum, hoc precipitur, ut in tecto faciamus per circuitum quasdam eminentias, ne facilius in præcepis lapsus sit. Meniana itaque a Menio censore dicta, erant *ἐξόχαι*: *ἐξώστια*, de cœnaculorum parietibus eminentia solaris. Non legas Mediana in epistola ad Sun. et Fretel. sed *meniana*. MART.

sunt ostia, ut et firmitatem habeant et pulchritudinem, ne quis in sancta sanctorum similis Ozia possit irrumperere, et sibi sacerdotium vendicare (I Par. xxvi). Super quæ ostia erant fenestræ oblique, sive absconditæ, ut ipsum quoque lumen quod præbebat intrinsecus, non haberet perfectam scientiam, nec clarum lumen et cunctis patens: sed plerisque **506** ex parte esset absconditum. Nunc enim videmus in enigmate (I Cor. xiii, 12); et nec dum novimus sicut oportet nos scire: cum autem venerit quod perfectum est, tunc quod ex parte fuerat, destruetur. Et erat similitudo palmarum hinc atque inde. Eleganter in interioribus Templi, et in sanctis sanctorum non posuit dexteram et sinistram: ne quid sinistrum in his quæ magna sunt et arcana diceretur, sed hinc atque inde, juxta illud quod

A in Evangelio scriptum est: Qui te percussit in dexteram maxillam, præbe ei et alteram (Math. v, 29). Numquid dicere non potuit, et sinistram? Sed quando percussit dextra, præbebat altera dextra: quia in sancto viro utrumque dextrum, utrumque perfectum est. Et in humeralis vestibuli secundum latera domus, latitudinemque parietum: pro quo LXX transtulerunt, in laqueariis Ælam, hoc est, propylæi [Al. προπύλου], et latera domus, æqualis ponderis, sive mensuræ: per quæ latenter ostenditur, et postes superliminaris, sive vestibuli (hoc enim humeralis vestibuli significare) et latera domus, et latitudinem parietum, cuncta rationis plena esse atque mensura, et nihil in templo Domini reperiri quod absque mensura et sapientia constitutum sit.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

505-506 Tertius decimus Explanationum in B xiii, 2? Igitur granum hoc sinapis, etiam si modicum Ezechielem liber, secundus est expositionis templi, quem et quartum decimum, opulante Salvatore nostro, ad finem usque diatæ cupio, illud ejusdem numeri cum David in quarto decimo psalmo canens: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescet in monte sancto tuo (Psal. xiv, 1)? Quod et pro difficili et pro impossibili debemus accipere. Unde et in alio loco quasi vir desideriorum enixus deprecatur ac dicit: Unum petivi a Domino, hoc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vite meæ, ut videam jucunditatem Domini, et visitem templum sanctum ejus (Psal. xxvi, 4, 5). Et rursum: Quam dilecta, inquit, tabernacula tua, Domine virtutum: concupiscit et deficit anima mea in (a) atris Domini (Psal. lxxxiii, 1). Emulo-

rum maledicta prevenio, **507-508** qui non quid ipsi possint, sed quid ego non possim, considerant: et cum nostra diducunt, sua iudicanda non præbent: Numquam in agone pugnant, sed de pugnantibus otioso, immo superbo animo iudicantes. Facile est dare dictata de populo, et singulos ietus calumniari, ac de alieno ridere sanguine, et ubi vultus infingi debuerit, imperiti lanistæ more disse-rere. Ego in explanatione templi Ezechielis, et cæterorum quæ ad finem ipsius voluminis pertinent, fateor me pro rei magnitudine nihil dignum scribere, et in paucis, si qua lamen accipere mereo, gratias agere Salvatori. Scriptum est enim: Nisi credideritis, non intelligetis (Isai vi). Et in alio loco: Si habueritis fidem ut granum sinapis, et dixeritis monti huic, transmigre et transplantare in D mari, fiet (Math. xvii, 19). Et quomodo Apostolus granum sinapis non modicam fidei portionem, sed totam fidem esse commemorat dicens: Et si totam fidem habueris, ita ut montes transferam (I Cor.

Cap. XLII. — Vers. 1 seqq.) « Et eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad Aquilonem, et induxit me in gazophylacium quod erat contra separatam ædificium, et contra ædem vergentem ad Aquilonem. In facie longitudinis centum cubitos ostii Aquilonis: et latitudinis quinquaginta cubitos, contra viginti cubitos atrii interioris: et contra parivmentum stratum lapidei atrii exterioris, ubi erat porticus juncta portici triplici. Et ante gazophylacium deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora respiciens viæ cubiti unius: et ostia eorum ad Aquilonem, ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora, quæ superportabant [Vulg. supportabant] porticus quæ ex illis eminebant de inferioribus et de mediis adificiis. Tristega enim erant, et non habebant columnas, sicut erant columnæ atriorum: propterea eminebant de inferioribus et de mediis [Al. additur atris] a terra cubitis quinquaginta. Et pedibolus exterior secundum gazophylacia, quæ

(a) Maluit Victor, in atris, ex Græco τῶν LXX et Hieronymianis aliquot mss.

« erant in via atrii exterioris ante gazophylacia: A
 « longitudo ejus quinquaginta cubitorum. Quia lon-
 « gtitudo erat gazophylaciorum atrii exterioris quin-
 « quaginta cubitorum et longitudo ante faciem tem-
 « pli centum cubitorum. Et erat subter gazophyla-
 « cia hæc introitus ab Oriente ingredientium in ea
 « de atrio exteriori: in latitudine periboli atrii quod
 « erat contra viam Orientalem in faciem edificii se-
 « parati. Et erant ante edificium gazophylacia, et
 « via ante faciem eorum juxta similitudinem gaze-
 « phylaciorum, quæ erant in via Aquilonis, secu-
 « dum longitudinem eorum, et sic latitudo eorum.
 « Et omnis introitus eorum, et similitudines, et ostia
 « eorum, secundum ostia gazophylaciorum, quæ
 « erant in via respiciendæ Austrum (Vulg. Notum),
 « ostium in capite viæ, quæ (Vulg. addit via) erat ante
 « vestibulum separatam per viam Orientalem ingre-
 « dientibus. LXX: Et duxit me in atrium exterius: **B**
 « ad Orientem: contra portam Aquilonis, et intro-
 « duxit me, et ecce exedrae quinque (a) juxta partem
 « edificii, et prope edificium separatam ad A-
 « quilonem: **509** et contra cubitis centum longitu-
 « dinis ad Aquilonem, et latitudinis quinquaginta cu-
 « bitis descripta sicut portæ atrii interioris, et
 « sicut columnæ atrii exterioris, per ordinem contra
 « faciem porticus ternæ, et contra exedras deambu-
 « latio cubitorum decem latitudinis, per cubitos
 « centum longitudinis in interiorem viam cubiti
 « unius, et hostia eorum ad Aquilonem. Et deam-
 « bulationes cœnaculorum similiter, quoniam emi-
 « nebant columnæ a columnis inferioribus, et spati-
 « um simile erat. Et porticus triplices erant, et
 « columnas non habebant sicut columnæ in exte-
 « rioribus: propterea eminebant ab his quæ erant
 « inferius, et in medio de terra quinquaginta cubi-
 « torum, et lumen exterius sicut exedrarum atrii
 « exterioris, quæ respiciebant contra exedras Aquil-
 « onis, longitudine cubitorum quinquaginta.
 « Longitudo enim exedrarum respicientium in
 « atrium exterius, erat cubitorum quinquaginta.
 « Et hæc sunt contra faciem suam, omnes cubitorum
 « centum et hostia exedrarum istarum ad introitum
 « Orientalem, ut ingrediatur per eadem in atrio ex-
 « teriori, secundum lumen quod erat in principio
 « deambulationis ad Austrum contra meridiem et
 « faciem reliqui edificii, et separati. Et exedrae et
 « deambulatio contra faciem suam, juxta mensuras
 « exedrarum et viam ad Aquilonem, et longitudinem
 « earum, et latitudinem earum et omnis exitus earum,
 « et introitus, et luminaria, et ostia exedrarum
 « contra Meridiem, et introitus ab initio deambu-
 « lationis ad Austrum, et introitus ab initio deambu-
 « lationis ad Orientem, et introitus ab initio deambu-
 « lationis ad Aquilonem. Illud quod et supra, et in

(a) Rescribit Victorius, quinque de reliquo edificio
 et prope, etc., ad Græcum textum, non dissentiente

A hoc loco posuimus: *Et (b) duxit me in gazophylacium, quod erit contra separatam edificium, et contra zedem vergentem ad Aquilonem pro quo habetur in LXX: Et duxit me: et ecce exedrae quinque de reliquo edificio et juxta separatam ad Aquilonem: pro separate, quod Aquila et Symmachus transtulerunt, secunda Aquilæ editio, et Theodotio ipsum verbum posuere, CAZERA (7772), in omnibus locis similiter exprimentes: multa quoque alia quæ in præsentis loco posita sunt inter Hebræum et LXX non **510** solum ordine, sed et numero, et verborum interpretatione discordant, ut si volerimus herere in singulis, et diversitatem eorum querere, et explanare rationem, multum aberramus a proposito. Volueramque desperationes et inanis gnitudine rei præsentis testimonium silentio præterire sed melius arbitratus sum quodcumque dicere, quam omnino nihil dicere. Socraticum illud assumens: Scio quod nescio (Al. nesciam). Pars enim sciëntiæ est, scire quod nescias. Postquam igitur ea quæ erant intus, propheta diligentiùs contemplantus est, eduxit eum vir, cujus funiculus et calamus erat in manu, ad atrium exterius, per viam ducentem ad Aquilonem, quod et supra jam viderat, antequam interiora penetraret. Sed aliter viderat perfectam habentes scientiam, aliter in principio decipiam. Et necesse est, ut qui interiora conspexerit, secundum eandem formam atque mensuras et recondita sacramenta, etiam quæ exteriora sunt, videat. Eductus autem est in gazophylacium; sive ut Symmachus et LXX transtulerunt, *exedram*, vel Theodotio, *παροισόριον*, quod in *thalamum* vertitur: quod erat contra separatam edificium. Quod autem LXX addidere pro gazophylacio, *exedras quinque* in Hebræo non habetur. Quod gazophylacium erat contra separatam edificium, de quo supra jam diximus, CAZERA. Separatum autem erat, eos suscipiens qui ab Aquilone veniebant, et erat contra eadem vergentem ad Aquilonem, id est, respicientem quidem Aquilonis partes, sed non in Aquilone positum, ut facilior esset transitus his, qui Aquilonis frigora relinquebant, a quo exardescunt mala super terram (Jer. 1). Legimus in Numerorum libro, tribus Dan et Nephthalim, et Aser filiorum Balæ et Zolphæ ancillarum Rachelis et Lie, ad Aquilonis plagas castra tenuisse. Nunc quoque in facie longitudinis ostii Aquilonis centum fuisse cubitos, et latitudinis quinquaginta; ut ex decem decadis, quadrangulus numerus atque perfectus, et ex septem hebdomadibus, qui remissionis est numerus, et in principium unionis, id est, ogdoadis erumpit, sacerdotalia in templo Dei spatia monstrarentur. Illudque quod **211** juxta Hebræicum jungitur, *contra viginti cubitos atrii interioris*, pro quo LXX transtulerunt, *descripta erant sicuti portæ atrii interioris*, hunc habet sensum: quod exterioris atrii centenarius et quinquagenarius numerus, eandem*

in Comment. Hieronymo.

(b) Idem introduxit ad Græc. εισηγαγε.

vim habeat, quam vicenarius atrii interioris. Si enim quatuor quinquages supplet, in numero vicenario, utrumque reperies Testamentum: ut et Lex teneatur in Evangelio et Evangelium de Legis radice nascatur. Pro quo numero LXX, *similitudinem atrii interioris*, interpretati sunt, forsitan formidantes vicenarium numerum, in quo offeruntur Esau munera, in atrio interiori ponere. Sequitur: *Et contra pavimentum stratum lapide atrii exterioris: ubi erat porticus, juncta porticali triplici; pro quo LXX transtulerunt: Et sicut columnæ atrii exterioris per ordinem posite, contra faciem porticum triplicium.* Significat autem, quod pavimentum atrii exterioris, vivo fuerit stratum lapide: ut nec æstatis pulvere, nec luto hyemis, sacerdotum vestigia polluantur. Unde et Dominus ascensurus ad Patrem, Apostolorum lavat pedes (Joan. xii), ut mundatis purgatisque vestigiis scandant regna colorum: et imperat apostolis, ut in quantumque ingressi fuerint civitatem, et non susceperint eos, excutiant pedum suorum pulverem (Math. x; et Marc. vi): quo scilicet nihil munerum terrenorum ab eis apud se remanere patiantur. Non solum autem pavimentum stratum erat lapide: sed et porticus erat juncta portici triplici. Una Porticus ab imbre et æstu protegens sacerdotes, et juncta portici triplici demonstrat mysterium Trinitatis, quod cum Patris et Filii, et Spiritus sancti dividitur nominibus, tamen una sibi divinitate conjungitur. Erat quoque ante gazophylacia, sive exedras, vel thalamos, deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora respiciens viam cubiti unius. Quodque a LXX additum est: *Per cubitos longitudinis centum*, superfluum est: quia in Hebræo non habetur, quod ponentes, tulerunt id quod habetur in Hebræo, *ad interiora respiciens viam cubiti unius*, quod nos de Hebræica veritate transtulimus. Significat autem, quod ante fores gazophylaciorum omnium, sive exedrarum, et thalamorum fuerit deambulatio, latitudinem habens cubitorum decem, **512** qui et ipse perfectus est numerus, vel propter Decalogum, vel propter Evangelii sacramentum. Si enim ab uno per duos et tres ad quartum numerum venias, decenarius (Al. denarius) Evangeliorum numerus efficitur: in cujus latitudine deambulant sacerdotes, ante singula gazophylacia graecientes: ita dumtaxat ut semper ad interiora respiciant viam ejus, quæ ducit ad cubitum unum, ad cultum, videlicet Dominum divinitatis, dicente Filio ad Patrem: Revelavi nomen tuum hominibus (Joan. xvi, 6). Ipsa est enim via, interiora respiciens, quæ dicit in Evangelio: Ego sum via, et vita, et veritas (Joan. i, 9): quia nemo venit ad notitiam Patris, nisi per Filium. Sequitur: *Et ostia eorum ad Aquilonem, ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora: quia supportabant porticus quæ ex illis eminebant de inferioribus et mediis edificiis.* Tristega enim erant, et non habebant columnas sicut erant columnæ atriorum: propterea eminebant de inferioribus et de mediis a terra cubitis quinquaginta. Quod jungitur: *ostia ea-*

rum, subauditur, *exedrarum, sive gazophylaciorum* de quibus sermo supra fuit. Quæ gazophylacia erant in superioribus, id est, in cœnaculis humiliora. Quæ cœnacula ascendit Elias et Elisæus (Reg. iii, 17; iv, 14): et Dominus cum discipulis Pascha facturus (Marc. xiv), et Thabitha quæ et fide Apostoli et virtutum suarum merito suscitata est (Act. ix). Ista sunt cœnacula, de quibus in psalmo scriptum est: Qui rigat montes de cœnaculis [Al. superioribus] suis (Psal. cii, 13). Nisi enim quis mons fuerit effectus, et ad altiora surrexerit, pluvis Domini non irrigabitur, qui pro diversitate meritum de primo, secundo, et tertio irrigatur cœnaculo. Ipsa quoque gazophylacia, hoc est, thesauri gazarum Domini in superioribus humiliora sunt (Ephes. iii). Quanto enim quis excelsior fuerit, tanto cum Apostolo humilitate degiscitur, dicens, Qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei (I Cor. i, 95). Erant autem ipsa gazophylacia in cœnaculis humiliora, quia supportabant porticus quæ ex illis eminebant de inferioribus et de mediis edificiis. Redditque causas cur gazophylacia in cœnaculis posita, humiliora fuerint. Quia supportabant, inquit, porticus, quæ libertate aeris fruebantur, et eminebant de inferioribus, et de mediis edificiis: ut secundum cœnaculum pavimento inferioris **513** domus esset eminentius, et tertium cœnaculum secundo esset excelsum, et quanto quis ad superiora conscenderet, tanto altiori uteretur cœnaculo, quod humilitate crescebat, dicente Domino: Qui vult inter vos major esse, fiat omnium minimus (Marc. ix, 34). Neque enim columnis alii portabantur, sicut in atriorum columnis legimus; sed eminebant de inferioribus et de mediis a terra cubitis quinquaginta, numero remissionis omnium debitorum. Hæc sunt autem tristega, de quibus precipitur: Describe ea tripliciter, consilio et scientia, ut respondeas sermonibus veritatis his quæ proponuntur tibi (Prov. xxii, 20, 21). Inferiora igitur et exteriora, columnis indigent; quæ autem altiora sunt et interiora, columnarum, id est, alieni auxilii usu non egent. Post hæc dicitur: *Et portibus exterior secundum gazophylacia, quæ erant in via atrii exterioris ante gazophylacia, longitudo ejus quinquaginta cubitorum: quia longitudo erat gazophylaciorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum, et longitudo ante faciem templi, centum cubitorum.* Peribolus murum significat qui erat exterior, et cingebat gazophylacia in via atrii exterioris, habens in longitudine quinquaginta cubitos: de cujus numeri sacramento crebro diximus. Porro longitudo ante faciem templi, nequaquam quinquaginta cubitorum erat, ut ante gazophylacia; sed centum cubitorum: ut post remissionem omnium peccatorum, perfecta præmia in centenario numero præstolemur (Levit. xii). Pro peribolo, sive muro, quod Hebræice dicitur **GAZER** 772 LXX lumen interpretati sunt, quod veris extrinsecus, et illuminat cordis nostri oculos: non sufficiente natura nostri luminis quod versatur

in sensu, perfectum scientiæ habere fulgorem, nisi extrinsecus per Dei gratiam introeat. Quod primum oculis nostri cordis illuminat, et omne atrium exterius, quod quinquaginta cubitorum latitudine tenditur, facit clarescere. Postea vero cum venerimus ante faciem templi, perfecta in centenario numero recipimus præmia. Erat autem subter gazophylacia introitus ab Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori. Oportet enim Dei nos possidere divitiās, et de atrio exteriori subter gazophylacia Orientis introitum reperire, et per latitudinem periboli, qui respicit viam Orientis, venire **514** ad ædificium quod sanctis est separatum, ante quod sunt gazophylacia, et in ipsa via similitudo gazophylaciorum, quæ erant in via Aquilonis. Licet enim ad Orientis perveniamus introitum, tamen similitudo majorum est in minoribus, et non possumus ad Orientis pervenire lumen, nisi per viam Aquilonis, id est, per minora et humiliora ad majora et altiora tendamus. In ipso autem introitu longitudine erat similis latitudinis, id est, eadem mensura per quadrum: omnique ingressus et similitudines, et ostia eandem habebant mensuram et similitudinem quam gazophylacia quæ erant in via respiciente ad Austrum. Per Orientem quippe Aquilonis frigora restinguentes, pervenimus ad Austrum, in quo sponsus recubat in meridie, et in pleno versatur lumine. In capite autem ejusdem viæ, hoc est, Orientalis quæ patet ingredientibus ostium est, quod nisi apertum fuerit ab eo qui dicit: *Ego sum ostium* (Joan. x, 9) et qui habet clavem David, ad vestibulum sanctorum virtutibus separatam, et quod ab Aquilone venientes suscipit, non possumus pervenire (Isa. xxii). Superfluum est juxta LXX singula loci hujus verba disserere: cum et hæc quæ dicta sunt, obscuritate non careant, et illa quæ reticemus, similia prope sint his quæ diximus.

(Vers. 13, 14.) *Et dixit ad me: Gazophylacia Aquilonis, et gazophylacia Austri quæ sunt ante ædificium separatum, hæc sunt gazophylacia sancta in quibus vescentur sacerdotes qui appropinquant ad Dominum in sancta sanctorum. Ibi ponent sancta sanctorum, et oblationem pro peccato et pro delicto: locus enim sanctus est. Cum autem ingressi fuerint sacerdotes, non egredientur de sanctis in atrium exterius, et ibi reponent vestimenta sua in quibus ministrant, quia sancta sunt: vestienturque vestimentis aliis, et sic procedent ad populum. Vir ille qui ductor propheta fuit, postquam eum duxit in atrium exterius, et monstravit omnia quæ præteritus sermo narravit, gazophylacia quoque, sive exedras, in quibus diutissime commoratus est, dixit ad eum: Hæc sunt gazophylacia, vel exedre, thalamicæ ad Aquilonem et ad Austrum, quæ sunt ante ædificium separatum, et appellantur sancta gazophylacia, in quibus vescentur sacerdotes, qui appropinquant ad Dominum **515** in sancta sanctorum. Ex quibus discimus, multas ciborum esse diversitates, quibus*

A vesci sacerdotibus licet, vel non licet, et de his ipsis quos licet, in cibos sumere, non in omnibus sumuntur locis, nec ab omnibus, nec omni tempore. Gazophylacia Aquilonis Austri puto esse, quæ vel historiæ contineant simplicitatem, vel spiritualis intelligentiæ sacramenta, ut per Aquilonem veniamus ad Meridie. Neque enim sic legenda est littera, et historiæ fundamenta faciendi, ut non veniamus ad culmina; nec ita pulcherrimo ædificio tecta ponenda ut nequaquam fundamenta sint solida. Sacerdotes autem qui vescentur in cellariis, in quibus multæ divitiæ continentur, ipsi sunt qui appropinquant ad Dominum: de quibus Scriptura testatur (Exod. xxiv), quod Moyses appropinquaverit ad Dominum, et cæteri accedere non poterint. In edificatione templi mystici, et in Ecclesiæ sacramento multi sunt sacerdotes et apostolici viri qui accedunt ad Dominum, et non in quolibet loco, sed in sancto sanctorum. Quodque juxta LXX dicitur: *Fili Sadoc, qui interpretatur justus, in Hebraico non habetur. Ibi, inquit, sacerdotes ponent sancta sanctorum, et oblationem, hoc est, victimam holocausti, et pro peccato, et pro ignorantia, ut non solum iuge offerant sacrificium, sed pro diversitate temporum, et qualitate peccati, atque ignorantie, sciunt placare Dominum, quia ipse locus sanctus est, et sacerdotalis in eo dignitas commemoratur, quæ possit rogare pro cæteris. Quando autem procedendum est ad eos, qui non possunt templi adyta penetrare, nec divini scientiæ arcana cognoscere: egrediantur, inquit, foras ad eos sacerdotes in atrium exterius: nequaquam cum his vestimentis quibus intrinsecus induti erant, viscera videlicet misericordie, et Dominum Salvatore, de quibus scriptum est: Induimini Dominum Jesum Christum (Rom. xiii, 14); nec his utantur sermonibus, de quibus loquitur Deus: *Mysterium meum mihi et meis: ne incurram in illud quod Salvator prohibet, dicens: Nolite dare sanctum canibus, nec projiciatis margaritas ante porcos* (Matth. xii, 6). Sed ponent vestimenta **516** sua intrinsecus, quibus induuntur, quando ministrant in templi adytis; sancta enim sunt, et ad eos qui perfectam non habent sanctitatem, non debent proferri: accipientque alia vestimenta, et sic procedent ad populum. Sic, inquit, loquentur ad populum, quomodo potest audire populus. Unde et Apostolus Corinthiis loquebatur (I Cor. v), in quibus audiebatur fornicatio, et talis fornicatio, quæ nec inter gentes quidem: *Lac vobis potum dedi, non escam, id est, solidum cibum: necdum enim capere poteratis* (I Cor. iii, 2). Ad quos rursum dicit: *Filii mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis* (Gal. iv, 19). Parvulis enim atque lactentibus non solum non prodest solidus cibus, sed interficit eos, qui perfectæ ætatis hominibus congruit. Illud autem quod a Septuaginta additum est: *Propterea non egredientur in atrium exterius sacerdotes, ut semper sancti sint qui offerunt, obelo prænotemus, quia in Hebraico non habetur.**

(Vers. 15 seqq.) *Cumque complexset mensuras domus interioris, eduxit me per viam portæ quæ respiciebat ad viam orientalem; et mensus est eam undique per circuitum (sive similitudinem domus per circuitum in ordine) Mensus est autem contra ventum Orientalem (sive et steti post tergum portæ respicientis ad Orientem) calamo mensuræ (a) per circuitum quingentos calamos, in calamo mensuræ per gyrum (Vulg. circuitum). Et mensus est contra ventum Aquilonis quingentos calamos, in calamo mensuræ per gyrum. Et ad ventum Australem mensus est quingentos calamos, in calamo mensuræ per circuitum. Et ad ventum occidentalem mensus est quingentos calamos, in calamo mensuræ. Per quatuor ventos mensus est (Vulg. addit illud) murum ejus undique per circuitum, longitudine quingentorum cubitorum, et latitudine quingentorum cubitorum, dividendum inter sanctuarium et vulgi locum. Sciendum quod post ventum Orientalem et Aquilonem, in vento Australi et Occidentali apud Septuaginta ordo præposterus sit. Illi enim primum posuerunt, Occidentalem, id est mare; et postea Australem, cum apud Hebræos primum ponatur ventus Australis, et postea Occidentalis. Quodque Scriptura nunc dicit: *cumque complexset mensuras domus **517** interioris, eduxit me per viam portæ quæ respicit ad viam Orientalem, ostendit cuncta quæ supra dicta sunt, et forinsecus, et intrinsecus et in interioribus templi, hoc est, sancti sanctorum, proprie ad templi ædificium pertinere, et templi interioris. Unde nunc sequitur: Eduxit me per viam portæ, quæ respiciebat ad viam Orientalem, et mensus est eam undique per circuitum, sive similitudinem domus. Per quod demonstratur, non ipsam domum, sed similitudinem domus esse quæ cernitur: quia nunc per speculum videmus in enigmate: cum autem venerit, quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur (I Cor. xiii). Unde et Moyses in tabernaculo, et Salomon in ædificio, non veritate tentorii templi, sed similitudinem figuramque fecerunt; ut per hæc quæ minora sunt et terrena, ea quæ in cœlestibus, et in spirituali ædificio sunt, intelligere possimus. Vir autem qui prophetam eduxerat, nequaquam in atrium exterius, sed per viam portæ, quæ respiciebat ad viam Orientalem, primum mensus est contra ventum Orientalem, id est ad Orientalem plagam quingentos calamos per gyrum; secundo, ad Aquilonem; tertio, ad Austrum; quarto, ad mare, id est, ad Occidentem, per quatuor videlicet ventos, murus in circuitu, tam in longitudine, quam in latitudine, hoc est, per quadrum, qui murus simul habebat duo millia calamos. Sin autem calamus sex cubitorum erat, et (b) palamstæ uno, qui palamstæ, sexta pars cubiti est, perspicuum est murum exteriorem habuisse per circuitum calamos duo millia, qui faciunt cubitos duodecim millia trecentos triginta tres, et trientem de duobus milli-**

(a) Delet Victorius Vulgate edit. et Hebraici codicis auctoritate hæc verba per circuitum, quæ ex eo etiam, ait, constat superflua esse, quod statim ad-

A bus. Prudens lector et diligens legat librum Jesu Nave, et inveniet quomodo in suburbanis hæc mensura servetur. Unde et legidomeronum, hunc numerum elegit in suffocatione perorum (Luc. viii), ut qui servientibus Deo, præcepto Domini separatus est, in contrariam partem referatur ad perditionem eorum qui vitam cæno dignam, et sordibus connectantur. Omnis autem murus qui est exterior, et habet spatiosissimam longitudinem et latitudinem per quadrum, apostolorum continet numerum, id est, duodecim **518** millium: ut singulis apostolis millenus numerus deputetur, et tamen ad mensuram plenitudinis Christi et perfecti viri non veniat, nisi jungantur ei et palamstæ, qui trecenti triginta et tres cubiti sunt, et cubiti tertia pars; per quæ sanctæ et venerabilis Trinitatis mysterium demonstratur, quæ cingit et vallat omnia, et habitores templi sui præstat tutissimos. Unde trecentorum cubitorum marca Noe habet longitudinem, et triginta cubitorum altitudinem, quæ consummatur in uno cubito (Gen. v). Quod autem ibi adduntur quinquaginta cubiti in latitudine, remissionis (ut sæpe diximus) significat sacramentum. Unde et Dominus triginta annorum venit ad baptismum, et hic ipse propheta in principio voluimus sui annum ponit tricesimum: qui trecentisimus, et tricesimus numerus, tribus additis et tertia parte completur. Illud autem quod per simplicitatem interpretationis, dum parum attendimus celeritate dictandi, et Septuaginta habent et nostra translatio, *murum ejus undique per circuitum, longitudine quingentorum cubitorum, et latitudine quingentorum cubitorum*, Hebræus sermo non continet: sed simpliciter, longitudinem quingentorum, et latitudinem quingentorum, ut subsuadiatur, calamorum: sicuti quarto supra dictum est, ad Orientalem ventum, et ad Aquilonem, et ad Austrum et ad mare quingentis calamis, murum partium singularum ad eo qui tenebat calamus fuisse dimensionum. Quingentesimus autem numerus qui vicinus est quinquagenario, quod ad remissionem pertinet omnium peccatorum, non solum vetus Scriptura (Levit. xxv), sed et Salvatoris in Evangelio verba demonstrant, dicentis: *Duo debitorum erant generatores cuidam: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta* (Luc. vii, 41). Et murus dividit inter sanctuarium et vulgi locum. Ex quo intelligimus, omnem supra templi descriptionem, Sacerdotum, qui sunt filii Sadoc, fuisse ministeriis delegatam. Hunc autem murum, qui tanto spatio dilatetur, et universa circumeat, separare sanctuarium et vulgi locum.

(Cap. XLIII. — Vers. 4 seqq.) « Et eduxit (Vulg. « duxit) me ad portam quæ respiciebat ad viam « Orientalem: et ecce gloria **519** Dei Israel ingre- « diebatur per viam Orientalem: et vox erat ei quasi « vox aquarum multarum: et terra splendebat a « majestate ejus. Et vidi visionem secundum speciem

ditur per gyrum.

(b) Victorius sequiori genere, palamstæ; unus quæ palamstæ,

quam videram, quando venit ut disperderet civitatem: et species secundum aspectum quem videram juxta fluvium Chobar, et ceciidi super faciem meam. Et majestas Domini ingressa est templum per viam portae, quae respiciebat ad Orientem. Et elevavit me spiritus, et introduxit me in atrium interius: et ecce repleta erat gloria Domini domus. Et audivi loquentem ad me de domo. Et vir qui stabat juxta me, dixit ad me: Fili hominis, locus solii mei, et locus vestigiolorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum. Et non pollut ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi et reges eorum in fornicationibus suis, et in anis regum suorum, et in excelsis: qui fabricati sunt limen suum juxta limen meum, et postes suos juxta postes meos: et murus erat inter me et eos: et polluerunt nomen sanctum meum in abominationibus quas fecerunt: propter quod consumpsi eos in ira mea. Nunc ergo repellant procul fornicationem suam, et ruinas regum suorum me: et habitabo in medio eorum semper. LXX: Et adduxit me ad portam, quae respiciebat contra Orientem: et eduxit me: et ecce gloriam Dei Israel veniebat per viam Orientis: et vox castrorum quasi vox gemitantium multorum: et terra resplendebat quasi (a) fulgur a gloria per circuitum. Et visio quam vidi secundum visionem quam videram quando ingrediebar ut ungerem civitatem: et visio currus quam vidi secundum visionem quam videram super fluvium Chobar: ceciidique in faciem meam. Et gloria Domini ingressa est domum per viam portae, quae respiciebat ad Orientem. Et assumpsit me spiritus, et introduxit me in atrium interius: et ecce plena gloria Domini domus. Et steti, et ecce vox de domo loquentis ad me: et vir stabat juxta me, et dixit ad me: vidisti, fili hominis, locum solii mei et locum vestigii pedum meorum, in quibus habitabit nomen meum in medio domus Israel in saecula saeculorum. Et non contaminabunt ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi et duces eorum in fornicatione eorum et in homicidiis duorum in medio sui, cum ponerent limen meum in liminibus suis, et postes meos juxta postes suos. Et dederunt parietem meum 520 quasi connexum inter me et se: et contaminaverunt nomen sanctum meum in iniquitatibus suis quas faciebant. Et contrivi eos in furore meo et in occisione. Et nunc abijciant fornicationem suam, et homicidia duorum suorum a me: et habitabo in medio eorum in saecula saeculorum. Primum de translationis varietate dicendum est. Hoc quod ponunt Septuaginta: *Et eduxit me*, in Hebraeo non habetur. Si enim adductus fuerat ad portam, quae respiciebat Orientem, quid necessesse fuit ut educeretur, cum ideo inductus sit, ut videret quid in porta fieret Orientali? Deinde ubi dicitur: *Vox erat ei*, haud dubium quin Dei,

(a) Victor, fulgor pro fulgur, ex Graeco φάρος.

quasi vox aquarum multarum, quod et Joannes in sua confirmat Apocalypsi, Septuaginta posuerunt: Et vox castrorum quasi vox gemitantium multorum (Apoc. xiv). Tertio in Hebraeo habetur: *Vidi visionem secundum speciem quam videram, quando venit, ut disperderet civitatem*. Venit autem ille qui in principio hujus prophetae vestitus erat lineis, et atramentarium habebat ad lumbos, cum aliis sex, ut disperderet civitatem, non ut ungeret, quod Septuaginta transtulerunt, qui quarto dixerunt: *Et visio currus quam videram*, quod in Hebraeo non habetur. Dicamus strictim de singulis, quantum ex explanationis patitur difficultas: ne dum studemus brevitati, velamentum non solum Moysi, sed et prophetae Ezechielis remaneat in nobis, qui cupimus revelata facie veritatem Domini contemplari (Exod. xxxvi; II Cor. iii). Gloria ergo Dei Israel ingreditur per viam Orientalem, per quam et egressa fuerat, quando civitas Domini furore percussa est. Ingreditur autem immo regreditur ad eam quia templum Domini edificatum in monte monstraverat. Et tamen nullo plus est quod in consequentibus dicitur: *Levavit me spiritus, et introduxit me in atrium exterius: et ecce repleta erat gloria Domini domus*. Hic enim gloria tantum Dei Israel ingreditur: ibi autem dicitur, quod plenitudo gloriae Domini fuerit in Templo: de qua et Isaias scribit: *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum: et plena erat domus gloria ejus* (Isai. vi, 4); quando revelata facie gloriam Domini contemplantes, reformamur in imaginem Creatoris. Vox quoque erat Dei, quasi vox aquarum multarum, omnium 521 scilicet in toto orbe populorum, ut Joannes Evangelista interpretatur (Apoc. xiv): sive quasi vox castrorum, et sicut vox gemitantium multorum, ut exercitus Dei sacramenta cognosceret. Quod intelligens Jacob, vocavit nomen illius loci, castra (Genes. xxxiii). De quibus et alibi scriptum est: *Curus Dei decem millium multiplex, millia laetantium* (Ps. lxxvii, 48). Una autem vox dicitur castrorum et multitudinis, propter unum in Dei patri, et filio, et spiritui sancto; Sanctus, sanctus, laude consensus. Gemitaturque vox caentium sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est terra gloria ejus (Isai. vi, 3). Sequitur: *Et terra splendebat a majestate ejus* (Psal. xviii). Quod proprie in adventu Christi factum est; quando in omnem terram exit sonus apostolorum, et in fines orbis terrae verba eorum (Rom. xviii): quotidieque impletur in credentibus, et ad perfectum complebitur, quando corruptivum hoc induerit incorruptionem, et mortale istud fuerit immortalitate vestitum (I Cor. xv). Quod autem inferitur: *Et vidi visionem secundum speciem quam videram, quando venit ut disperderet civitatem*: pro quo Septuaginta transtulerunt: *quando ingressus sum, ut ungerem civitatem*, cum juxta Hebraicum perspicuum sit; juxta Sep-

tuaginta plurimam obscuritatem habet: quomodo A Ezechiel ingressus sit ut ungeret civitatem; ad cuius prophetiam comminationemque ceciderit: nisi forte illud dicamus, quod correpto propheta, sit unctio civitatis, et unctio olei exultationis sacerdotalis, et regii, quod qui libenter receperint, et audire voluerint, efficiuntur uncti domini, de quibus scriptum est: *Nolite tangere Christos meos: et in prophetis meis nolite malignari* (Ps. civ, 15). Ille autem potest juxta anagogen ungeri civitatem, de qua scriptum est: *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei* (Ps. lxxxvi, 2); qui vidi visionem currus et mysteriorum Dei, quam intuitus est Ezechiel super fluvium Chobar, qui *onus pondusque* significat. Quid enim gravior fluminibus Babylonis, super quae David sedit et flevit cum recordaretur Sion? De quibus scriptum est: *Præterit enim figura hujus mundi* (Psal. cxxxvi). Nihilque puto in saeculi hujus confusione esse perpetuum: sed omnia præterire et fluere (I Cor. vii, 31). Quae qui consideraverit, cadet super faciem suam intelligens quam procul sit a majestate Dei, et flectet genua ad Patrem in nomine Jesu Christi. 522 Cumque ait, ego corruissem, majestas Domini ingressa est templum per viam portae, quae respiciebat ad Orientem, statimque me elevavit spiritus (ipse enim jacens peregere non volebat), et introduxit me in atrium interius, fors enim cecideram; et ecce, qui prius conspexeram gloriam Dei Israel venientem per viam Orientalem, vidi repletam gloria Domini domum ejus, et vocem ad me de domo interiori loquentem audivi. Quae quid sit locuta, Scriptura non narrat. C nisi forte illud Apostoli: *Et audivi verba ineffabilia quae non licet homini loqui* (II Cor. xii, 4). Vir autem, inquit, qui stabat juxta prophetam, dixit ad eum: quem perspicue Dominum intelligimus. Cui enim alii poterit convenire quod sequitur: *Fili hominis, locus solii mei, et locus vestigiolorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in aeternum*, nisi illi qui habitat in Ecclesia in medio filiorum Israel cernentium Deum, et habitat in perpetuum, non secundum templum Salomonis ad tempus? Et locus ejus est ille de quo scriptum est: *Et factus est in pace locus ejus* (Ps. lxxv, 2), quae exsuperat omnem sensum: *Et locus vestigiolorum pedum illius*, Apostolis dicentibus: *Adoremus in loco ubi steterunt pedes ejus* (Ps. xxxi, 7). D Et pulchre dixit, *steterunt*: in Ecclesia enim stant pedes Domini, in synagoga ambulat et pretareunt. Ut autem sciamus hoc dici de Ecclesia, jungitur: *Et non pollut ultra domus Israel nomen sanctum meum*: quod proprie ad eos pertinet, qui sanctae conversationis in Ecclesia commorantur. Qui sint autem qui polluerint prius nomen sanctum Dei, ponit manifestius: *Ipsi et reges eorum*, tam populus quam sacerdotes, in fornicationibus suis quibus a Deo fornicati sunt; *ruinis regum suorum*, qui frustra sibi per superbiam, regium nomen assument. Denique sequitur: *Et in excelsis*. Arrogans

enim mens offendit Deum: humilis ad misericordiam provocat. Qui post superbiam, immo per superbiam, fabricati sunt limen suum juxta limen Dei, et postes suos juxta postes illius. Audiant hæc juxta litteram mulierculo omerata peccatis, quae circumferuntur omni vento doctrinae, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes; mentem junctam Deo, non vicinitatem Ecclesiarum, et habitationem 523 proximam, Dei in se provocare clementiam; quin potius indignationem Domini commoveri, quando in consecratis Deo locis, indignus habitator est. Fabricati sunt, inquit, limen suum juxta limen meum, ut nihil interesset inter sacrum et profanum, et postes suos juxta postes meos, ut unus laicorum et sacerdotum esset introitus. Unde et Apostolus dicit: *Probet autem se homo, et sic accedat ad corpus et sanguinem Domini* (I Cor. xi, 28). Et ut gravi faceret quod dicebat, sequentem jungit versiculum: *Et murus erat inter me et eos*; ut sacerdotalia sacrificia et loca sacramentorum corporis et sanguinis Christi, brevissimus murus divideret. Et polluerunt, inquit, nomen sanctum meum, in abominationibus quas fecerunt. Quid prodest habitationis vicinia, et medius inter cellulam nostram et altare Domini paries, cum in his quae secreto facimus, et quae turpe est etiam dicere, contaminetur et pollutur nomen Domini? Ego hoc arbitror, quod non pollutat nomen Domini, nisi ille qui visus est nomini ejus credere et illius censeri vocabulo. Et quomodo tollit membra Christi, et facit membra meretricis, qui prius Christo credidit: sic ille pollutit nomen Dei, qui prius nomini ejus fidem susceperit. Alioquin ethiencis, et Judeus cum sint pollutus, et contaminatus, immo contaminatio ipsa atque pollutio, nomen Dei pollueret et contaminare non possunt: quod illi pollutant, ad quos dicitur: *Nomen meum per vos blasphematur in gentibus* (Rom. ii, 24). Propter has igitur causas consumpsi eos in ira mea, quia hæc fecere quae diximus. Et tamen clemens Dominus rursus prophetae præcipit, ut jubeat eis procul a se removere fornicationes pristinas, et ruinas regum suorum ac principum derelinquere et repellere non tam a se, quam a Deo: et boni operis statim premia pollicetur dicens: *Et habitabo in medio eorum*, de quo in Evangelio dicitur: *Medius inter vos stat quem vos nescitis* (Joan. i, 26): et habitat non parvo tempore, ut in Synagoga; sed in perpetuum, quod in Christi Ecclesia comprobatur.

(Vers. 10 seqq.) Tu autem, fili hominis, ostende domui Israel templum: et confundantur ab iniquitatibus 524 suis, et metiantur [AL. meditentur] fabricam, et erubescant ex omnibus quae fecerunt. Figuram domus et fabricæ ejus, exitus et introitus, et omnem descriptionem ejus, et universa præcepta ejus: cunctumque ordinem [Vulg. addit ejus], et omnes leges ejus ostende eis, et scribes in oculis eorum, ut custodiant omnes distributiones [Vulg. descriptiones] ejus, et præcepta illius, et faciunt ea. Ista est lex domus in

summitate montis : Omnes fines [Vulg. Omnis finis] ejus in circuitu. Sanctum sanctorum erit [Vulg. est]. Hæc est ergo lex domus. LXX : Et tu, fili hominis, ostende domui Israel domum, et cessabunt a peccatis suis, et visionem ejus, et dispositionem illius : et ipsi sustinebunt tormentum suum pro omnibus quæ fecerunt. Et describes domum et preparationem ejus, et exitus atque introitus ejus, et substantiam ejus et omnia præcepta illius, et omnia legitima ejus et omnes leges ejus ostendet illis, et describes coram eis : et custodient omnes justificationes et omnia præcepta mea, et facient ea, et descriptionem domus in vertice montis, omnes termini ejus in circuitu. Sancta sanctorum sunt. *Ista est lex domus.* Non parvi aperis est, quod oculis carnis, vel mente conspexeris audientibus demonstrare, ut et ipsi tecum vidisse videatur. Quomobrem scribit et Josephus, eos qui ad describendum terram missi sunt ab (a) Jesu filio Nave, fuisse 7504-722, et artem que nunc philosophorum propria est, habuisse Geometriæ. Domui igitur Israel, eorum qui animo conspiciunt Deum, ostenditur domus, hoc est templum quod Ezechiel situm in monte conspexit, et non solum in monte, sed sicut nunc dicitur, in summitate montis : quam nequaquam illam putemus, quæ a Salomone constructa narratur in Regum et in Paralipomenon libris. Illa enim alterius ordinis atque mensurae est, et in singulis magnam habens diversitatem : tantumque inferior templo, quod nunc ostenditur Ezechiel, ut non solum cultores ejus, et ædifici; sed et ipse fabricator, ejus Salomone peccaverit, et offenderit Deum, licet postea egerit penitentiam, scribens Proverbia, in quibus ait novissime ego egi penitentiam, et respexi ut eligerem disciplinam (Prov. xxiv, 2). Ista autem que Ezechiel, et per Ezechielem domui Israel ostenditur, talis est : ut qui eam 525 mente conspexerit, cesset ab iniquitatibus suis : non quibusdam, sed omnibus : sive ut in Hebraico continetur, confundatur et sustineat tormentum suum pro omnibus quæ fecerit. Sustinet autem tormentum iniquitatum suarum, qui cessat præterita facere peccata : multumque prodest ei, qui ante peccaverit, videre domum Dei, et omnis fabricæ ejus nosse rationem; ut peccare desistat, et habens illius desiderium, dicat ad Dominum : Domine dilexi decorem domus tue : et locum habitationis gloriæ tue (Ps. xxv, 8). Et iterum : Unum petivi a Domino, hoc requiram : ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (Ps. xxvi, 1), cum cepero vivere et esse cum Christo, qui est vita credentium. Sequitur : Exitus ejus et introitus, subauditur, domus. Exitus autem eorum qui egrediuntur ad eos qui foris sunt, et introitus eorum qui per magistrorum disciplinam ad interiora penetrant. Et omnem, inquit, descriptionem ejus, sive substantiam ejus, ut Septuaginta

(a) Ad terram utique Jericho, non Sanctam, ut alii notant, describendam; hi enim a Moyse, non a Josue exploratores missi sunt, e quibus unus ipse Josue fuit. Num. xiii. Sed neque eo in loco Josephus

transulerunt, quæ non tam ad naturam domus, quam ad suppellectilem pertinet atque divitias. Et universa præcepta, cunctumque ordinem, et omnes leges templi ostendes eis, qui portaverunt tormentum iniquitatum suarum, et cessaverunt, sive confusi sunt super his quæ ante gesserant. Idcirco autem ostende ei, ut custodiant omnia quæ præcepta sunt. Nihil enim prodest scire descriptionem domus et omnes distributiones ejus, de quibus scriptum est : Multæ mansiones apud Patrem meum (Joan. xiv, 2). Et iterum : Statuit terminos gentium secundum numerum filiorum Israel, sive angelorum Dei (Deut. xxxiii), nisi feceris quæ præcepta sunt. Dominus autem et lex omnium præceptorum Dei, et urbs quæ in summitate montis est constituta, illa credenda est, de qua scriptum est : Non potest civitas abscondi super montem posita (Matth. 1, 14). Et : Fluminis impetus laetificat civitatem Dei (Ps. xlv, 4) : que perspicue refertur ad Ecclesiam, et sicut est in eo monte, qui in vertice omnium montium est, et a quo vulneratus est princeps Tyri : omnesque fines et termini domus hujus, sancta sanctorum sunt. In illa domo, hoc est, in tabernaculo quod fabricatus est Moyses, et in templo quod a Salomone constructum est, interiora tantum, ubi erant 526 Cherubim, et propitiatorium, et arca testamenti, et mensa thymiamatis, appellabantur sancta sanctorum. In hac autem domo que monstratur Ezechiel, et que in summitate montis est constituta, omnes termini ejus reputantur in sancta sanctorum. Quodque inferitur : Hæc est lex domus, vel ad præterita pertinet, de quibus jam dictum est, vel ad ea que dicenda sunt postea.

(Vers. 13 seqq.) « Iste mensurae altaris in cubito verissimo qui habebat cubitum et palmum » (sive $\pi\lambda\alpha\iota\sigma\tau\eta$) in sinu ejus erat cubitus : et cubitus in latitudine : et definitio [Vulg. addit ejus] usque ab labium ejus in circuitu palmi unius [Vulg. palmus unus]. Hæc quoque erat fossa altaris. Et de sinu terræ usque ad crepidinem novissimam duo cubiti, et latitudo cubiti unius, et a crepidine minori usque ad crepidinem majorem « ariel quatuor cubitorum », et ab ariel usque « sursum [Vulg. ad sursum] cornua quatuor. Et ariel duodecim cubitorum in longitudine, per duodecim cubitos latitudinis, quadrangulum [Vulg. quadrangulatum] æquis lateribus. Et crepido quatuordecim cubitorum longitudinis, per quatuordecim (b) latitudinis, in quatuor angulis ejus, et « corona in circuitu illius dimidii cubiti, et sinus ejus unius cubiti per circuitum. Gradus autem ejus versi ad Orientem. LXX : Et hæc mensura altaris in cubito perfecto cubitus et $\pi\lambda\alpha\iota\sigma\tau\eta$, et sinus illius altitudo per circuitum et cubitus lati-

Antiquit. lib. v. cap. 1. eos, quos Josue miserat, geometricæ artis peritos tradit.

(b) Victor supplet hic quoque vocem cubitos ex Hebreo et Vulgata.

« tudinis : et gisus per labium ejus in circuitu palmi unius. Et hæc est altaris altitudo a profundo exordii in sinu ejus usque ad propitiatorium « magnum, quod erat subter cubitorum duorum, et latitudo cubiti. Et a propitiatorio minore usque « ad propitiarium majus cubiti quatuor : et latitudo cubiti et ariel cubitorum quatuor : et ab ariel usque ad superiora cornuum cubitos. Ipsum « autem ariel duodecim cubitos habebat in longitudine : et duodecim cubitos in latitudine quatuor « angulorum per singulas partes ejus : et propitiatorium quatuordecim cubitorum in latitudine per « quatuor partes ejus : et gisus ejus per circuitum « gyrans illud dimidio cubito : et circuitus ejus « cubito : per gyrum et gradus ejus respicientes ad « Orientem. Scriptum est : Abyssum et sapientiam « quis investigabit (Ecl. 1, 2)? Et : O profundum « sapientie et scientie Dei (Rom. xi, 33) : » cujus alta profunditas, et quis inveniet eam ? Maltum est si voluerimus templum Salomonis huic templo. 527 et omnes partes ejus et tabernacula comparare. Quod quia difficillimum est, interim in presentiarum altare, quod Ezechiel ostensum est, altari quod in Exodo legitimus, ex parte modica conferamus (Exod. xxxviii). Ibi altare quinquè cubitorum in longitudine et quinquè cubitorum in latitudine, id est, quadrangulum, et trium cubitorum in altitudine describitur : hic vero recedens a sensibus quinquè, tendit ad unionem, in qua cubitus perfectus, sive verissimus ponitur, cui jungitur palmus, id est, $\pi\lambda\alpha\iota\sigma\tau\eta$, sextum, ut supra diximus, habens partem cubiti. In sinu autem ejus, hoc est, altaris, erat cubitus, qui sollicitæ ea quæ igne consumebantur suscipiebat, et in latitudine ejus alius cubitus : ut interiora hoc est, secreta, et spatia altaris quæ in latitudine demonstratur, uno cubito finirentur. Quod autem sequitur : Et definitio usque ad labium ejus pro quo Aquila, Symmachus et Theodotio posuerunt terminum, Septuaginta rursus gisum interpretati sunt. Cujus verbi, (a) ut antejam dixi, non possum scire rationem; nec cujus lingue sit dicere confidenter : nisi hoc admonere lectorem, quod ubi nunc definitionem interpretatus sum (b) supra coronam transtulerim. Illudque breviter demonstratur, quod in circuitu ipsius altaris, id est, in margine, et circulo repandum fuerit labium, et quasi corona in modum lili, habens in aspectu plurimam venustatem. Quæ definitio, sive gisus per circuitum palmi unius, sive $\pi\lambda\alpha\iota\sigma\tau\eta$; latitudine tendebatur. Fovea autem altaris, sive profundum et altitudo, pro qua in Hebraico ponitur עב (22), de sinu terræ usque ad crepidinem novissimam, vel usque ad propitiarium maximum, duobus cubitis erat, et latitudo ejus cubiti unius. Inferiora enim et profunda et terræ coherentia, duali numero, qui et in immundis animalibus positus est, continentur (Genes. vii) : superiora autem et crepidinem, sive propitiarium pervenientia, quod Theodotio ipso Hebraico nomine appellavit (c) אזרה (7777), unius cubiti habent latitudinem, ut dualis numerus transeat ad solitariam; et bonum nuptiarum, quod inferius est, ad unionis pervenit beatitudinem 528 Quodque sequitur : Et a crepidine minori usque ad crepidinem majorem, quatuor cubitorum, et latitudo unius cubiti, pro quo in Septuaginta positum est : Et a propitiatorio minori usque ad propitiarium majus ; et Theodotio in utroque AZARA transtulit, illud est intelligendum, quod propitiarium minus, lapis sit exiensus de monte sine manibus, et propitiarium majus, ipse lapis qui crevit in montem magnum, et implevit universum orbem (Dan. ii). Sive juxta alterum sensum propitiarium minus est, quando exinanivit se formam servi accipiens (Philipp. ii), et propitiarium majus, quando recepit gloriam, quam habuit apud Patrem antequam mundus fieret (Joan. xviii). Prius enim Christi humilliora cognoscimus, et sic ad divinitatis ejus altitudinem pervenimus; et tamen utriusque naturæ propitiarium, hoc est, minoris atque majoris, ad unius altaris pertinet sacramentum. Inter duo autem propitiaria, minus atque majus quatuor erant cubita, quatuor minus elementa signantia, quæ et ipsa perveniunt ad unius cubiti altitudinem. Et hoc animadvertendum quod in mensura altaris primus cubitus in latitudine nulli copulatur, sed sua unione perfectus est: secundus autem latitudinis cubitus, post duos cubitos crescit ad summum, et tertius cubitus, post propitiarium minus et majus per quatuor elementa ad unius cubiti mysterium tendit; et unus est alter, et tertius cubitus in altare Domini, nequaquam primus, secundus, et tertius; sed unus et unus, et unus esse dicatur. Ipse autem ariel quatuor cubitorum erat, et ab ariel usque sursum cornua quatuor : siva ut in Septuaginta dicitur, ab ariel usque ad superiora cornuum cubitus unus. Ariel (אריאל) ut plerique estimant interpretatur, luce mea Deus. De quo et in Isala propheta, ubi scriptum est : Væ tibi, civitas Ariel, quam expugnavit David, sive circumdedit, pleuius diximus (Isai. xxiv, 2). Ut autem ego arbiter, leo vel fortis Dei : quod nomen refertur proprie ad altare, in quo vel illuminatio Dei est, vel leo et fortitudo ejus, dicente Jacob ad Judam : Catulus leonis Juda, ad prædam fili mi, ascendisti; requiescens accubisti ut leo, et quasi 529 læena, quis suscitabit eum (Gen. xlix, 9) ? Cubitorum autem quatuor est, et cornua habet quatuor; sive superiora quatuor cornuum, uno cubito finiuntur; ut Evangeliorum mensura et in totum orbem fortitudo discurrens, sub illuminatione Dei et leonis fortitudine demonstratur, ad unumque cubitum perveniant divinæ confessionis. Et ut paulatim obscuritatis presentis loci manifestior fiat, sequitur : Et Ariel duo-

(a) Recole quæ paulo superius annotamus col. 497, (b) Immo Infra, inquit Victor; est enim paulo post ubi verbum ipsum Hebraicum אזרה , quod hic defi-

riora autem et ad crepidinem, sive propitiarium pervenientia, quod Theodotio ipso Hebraico nomine appellavit (c) אזרה (7777), unius cubiti habent latitudinem, ut dualis numerus transeat ad solitariam; et bonum nuptiarum, quod inferius est, ad unionis pervenit beatitudinem 528 Quodque sequitur : Et a crepidine minori usque ad crepidinem majorem, quatuor cubitorum, et latitudo unius cubiti, pro quo in Septuaginta positum est : Et a propitiatorio minori usque ad propitiarium majus ; et Theodotio in utroque AZARA transtulit, illud est intelligendum, quod propitiarium minus, lapis sit exiensus de monte sine manibus, et propitiarium majus, ipse lapis qui crevit in montem magnum, et implevit universum orbem (Dan. ii). Sive juxta alterum sensum propitiarium minus est, quando exinanivit se formam servi accipiens (Philipp. ii), et propitiarium majus, quando recepit gloriam, quam habuit apud Patrem antequam mundus fieret (Joan. xviii). Prius enim Christi humilliora cognoscimus, et sic ad divinitatis ejus altitudinem pervenimus; et tamen utriusque naturæ propitiarium, hoc est, minoris atque majoris, ad unius altaris pertinet sacramentum. Inter duo autem propitiaria, minus atque majus quatuor erant cubita, quatuor minus elementa signantia, quæ et ipsa perveniunt ad unius cubiti altitudinem. Et hoc animadvertendum quod in mensura altaris primus cubitus in latitudine nulli copulatur, sed sua unione perfectus est: secundus autem latitudinis cubitus, post duos cubitos crescit ad summum, et tertius cubitus, post propitiarium minus et majus per quatuor elementa ad unius cubiti mysterium tendit; et unus est alter, et tertius cubitus in altare Domini, nequaquam primus, secundus, et tertius; sed unus et unus, et unus esse dicatur. Ipse autem ariel quatuor cubitorum erat, et ab ariel usque sursum cornua quatuor : siva ut in Septuaginta dicitur, ab ariel usque ad superiora cornuum cubitus unus. Ariel (אריאל) ut plerique estimant interpretatur, luce mea Deus. De quo et in Isala propheta, ubi scriptum est : Væ tibi, civitas Ariel, quam expugnavit David, sive circumdedit, pleuius diximus (Isai. xxiv, 2). Ut autem ego arbiter, leo vel fortis Dei : quod nomen refertur proprie ad altare, in quo vel illuminatio Dei est, vel leo et fortitudo ejus, dicente Jacob ad Judam : Catulus leonis Juda, ad prædam fili mi, ascendisti; requiescens accubisti ut leo, et quasi 529 læena, quis suscitabit eum (Gen. xlix, 9) ? Cubitorum autem quatuor est, et cornua habet quatuor; sive superiora quatuor cornuum, uno cubito finiuntur; ut Evangeliorum mensura et in totum orbem fortitudo discurrens, sub illuminatione Dei et leonis fortitudine demonstratur, ad unumque cubitum perveniant divinæ confessionis. Et ut paulatim obscuritatis presentis loci manifestior fiat, sequitur : Et Ariel duo-

(a) Recole quæ paulo superius annotamus col. 497,

(b) Immo Infra, inquit Victor; est enim paulo post ubi verbum ipsum Hebraicum אזרה , quod hic defi-

(c) Alias, azara. Græc. Theodotianis, ἀζαρά .

decim cubitorum in longitudine, per duodecim cubitos latitudinis, quadrangulum, quibus lateribus. Quod nemo dubitat ad duodecim tribus pertinere, quae in Joannis Apocalypsi scriptae sunt, et ad Apostolorum numerum, de cujus sacramento supra dixisse me memini (Apo. vi). Per quatuor autem latera mundi, duodecim cubiti simul efficiunt quadraginta octo cubitos sacerdotalium civitatum, ut istis quasi fundamentis in toto orbe divisus, Ecclesia fortitudo solidetur. Porro crepidi, pro qua Septuaginta propitiatorum, Theodoti ut supra AZARA; Symmachus περιδρομή. hoc est circuitum interpretati sunt, quatuordecim cubitorum erat longitudinis per quatuordecim latitudinis, in quatuor angulis ejus, et corona in circuitu ejus dimidii cubiti: pro qua rursus Septuaginta gisum interpretati sunt, et sinus, sive juxta Symmachum consummatio ejus atque perfectio, cubiti unus per circuitum, illud latentem ostendit, quod Dominus noster, qui vere propitiatorum dicitur non solum pro peccatis nostris, sed pro omni mundo, per quatuordecim generationes venerit ab Abraham usque ad David; et rursus per alias quatuordecim usque ad captivitatem Joehoniae, et ejusdem numeri sacramento ad terram descendit: ut in tertio κατακαλιεξάδι, et divini numeri (Al. muneris) sacramento salvaret quatuor angulos mundi, de quibus scriptum est: Multi ab Oriente et Occidente, et ab Aquilone et Meridie venient, et accubabant cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno eorum (Matth. viii, 11). Quodque sequitur, et corona, sive gisum per circuitum ejus, 530 subauditur propitiatorum, habebat dimidium cubitum, et sinus ipsius propitiatorum, sive consummatio atque perfectio, quam Symmachus interpretatus est περιδρομή, habebat unum cubitum, illud significat quod et peccatores et justi Domini propitiacione salventur, dicente apostolo Paulo: Reconciliati sumus Deo in sanguine Filii ejus (Rom. v, 10). Et de peccatoribus dicitur, quod dimidii cubiti mensuram habeant per circuitum; qui tamen salvantur misericordia Creatoris, juxta illud quod in Psalmo scriptum est: Pro nihilo salvos facies eos (Ps. lv, 8). De justis: quod in uno salventur numero solitario atque perfecto, et imitentur unam divinitatem, dicente eodem Apostolo: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi (II Cor. v, 19). Quod autem in fine hujus testimoni ponitur, et gradus ejus versi ad Orientem, gradus hujus propitiatorum (a) vel viginti quatuor libris veteris Instrumenti debent accipi: qui habebant citharas in Apocalypsi Joannis (Cap. v), et coronas in captibus suis: vel sacramentum Patris et Filii et Spi-

(a) Hunc quoque locum, quem vitulum olim a scolasticis criticis opinor, praestit immolatum relinquere quando nullas mss. codices suppetias ferunt. Nam quod legit Rabanus, septuaginta quatuor libros. . . . debemus accipere, nec salis restitue ad lectionem juvat et graviore cubat in mendo. Liqueat vero Hieronymum senioribus Apocalypsis viginti quatuor veteris Instrumenti libros conferre: quemadmodum et in prologo libri Ezrae Neemiaeque, atque non habentur

ritus sancti, in quo vera nobis datur propitiatio. Et ut dicamus apertius, propterea graduum numerus incertus relinquitur, ut quatuorcumque studio ad altiora scandere poterimus, in inferioribus nos putemus collocatos, et cogitemus illud Psalmista: Tibi de virtute in virtutem (Ps. lxxxiii, 8).

(Vers. 18 seqq.) Et dixit ad me: Fili hominis, haec dicit Dominus Deus: Hi sunt ritus altaris, in quacumque die fuerit fabricatum, ut offeratur super illud holocaustum, et effundatur sanguis. Et dabis sacerdotibus, Levitis qui sunt de semine Sadoe, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus: ut offerant mihi vitulum de armento pro peccato. Et assumes de sanguine ejus, ponens super quatuor cornua (Vulg. additefus), et super quatuor angulos crepidinis, et super coronam in circuitu: et mundabis illud et expiabis. Et tolles vitulum qui oblatus fuerit pro peccato, et combures illum in separato loco domus extra sanctuarium. Et in die secunda offeres hircum caprarum immaculatum pro peccato, et expiabit altare sicut expiaverunt in vitulo. LXX: 531 Et dixit ad me: Fili hominis, haec dicit, Dominus Deus: Haec sunt precepta altaris in die qua factum fuerit, ut offerantur super eo holocausta, et effundatur super illud sanguis. Et dabis Sacerdotibus Levitis qui sunt de semine Sadae, et appropinquant ad me, dicit Dominus Deus, ut ministrent mihi vitulum de bobus pro peccato: et tollent de sanguine ejus, et ponent super quatuor cornua altaris, et super basin ejus in circuitu, et mandabunt et expiant vitulum. Et tollent vitulum pro peccato, et comburent in loco separato domus extra sancta. Et die secunda tollent haedos duos de capris immaculatos pro peccato, et expiabit altare sicut expiaverunt in vitulo. Postquam propheta monstravit altare, et cubitum ejus, cubitosque duos; et rursus cubitum et quatuor cubitos, et tertio cubitum, duodecim quoque cubitos per alios duodecim, et quatuor altaris cornua: Ariel quoque duodecim cubitorum, per duodecim cubitos et crepidinem, hoc est, propitiatorum quatuordecim cubitorum, per quatuordecim cubitos: coronam quoque illius, et sinum dimidio cubito (b) et uno cubito per circuitum: gradusque ad Orientem, quorum incertus est numerus, locutus est vir, cuius calamus et funiculus erat in manu, et docet eum quomodo, altaris opere perfecto, altare debeat expiari et consecrari. Primumque offertur victima, et datur sacerdotibus de genere Levi, qui sunt de semine Sadae, quem cur Septuaginta Sadae nomen, seire non valeo. Sadae autem interpretatur justus: offerturque juxta Septuaginta et Theodotionem vitulum; juxta Symmachum taurum, qui Hebraice dicitur פהא.

apud Hebraeos, nec de viginti quatuor seminis sunt, procul abjicienda. Sed quid a quo est discendum, ut libros habere citharas, et coronas in captibus suis? Omnino igitur senum ingens est mentio, ad quos ista referantur: quodque habet Rabanus, septuaginta quatuor, leserim senes viginti quatuor: aliqua ita conjunctio restituendum, vel senes viginti quatuor in libris veteris Instrumenti, etc.

(b) Cod. Vatic. voces et uno cubito ignorat.

Vitulum autem qui pro nobis immolatus est, et multa Scripturarum loca, et praecipue Barnabae Epistola, quae habetur inter scripturas apocryphas, nominat. Et hircus caprarum secundo offertur die. Unde et Pascha facturi assumunt de grege agnum et haedum, et qui primum pascha facere non poterunt, in secundo mense faciunt: quorum offerum ad justos pertinet, alterum ad ponentes. Sin autem Septuaginta nobis interpretatio placet qui dixerunt die autem secundo tollent haedos duos immaculatos 532 pro peccato, auid quidem est quod dicturi sumus, sed tamen aliorum simpliciter ponenda sententia est, qui aiunt duos haedos immaculatos post passionem Domini oblatos esse ad altare Domini, Jacobum et Stephanum: quorum alter de apostolorum numero, alter de septem electis in ministerium Domini princeps fuit (Apo. xxii). Iste est Jacobus qui transformatum filiatorem vidit in monte (Ibid., vii), qui resurgentem suam archiepiscopi cum Domino Petroque et Joanne intuitus est (Matth. xvii), qui in catalogo apostolorum, in quo hinc junguntur nomina, prior fratre ponitur (Marc. ix). Itaque interfecit Herodes (Matth. ix), et quasi haedum immaculatum post passionem Salvatoris in die immolavit secunda (Marc. iii). Stephanum quoque (cujus sapientiae et doctrinae nullus poterat resistere (Apo. xiv), et qui stantem vidit Filium ad dexteram Patris, et dixit (Act. xvi, 7): Domine Jesu, suscipe spiritum meum) lapidibus obruere Judaei. Et quomodo quosdam credentium primitias Achaiae et Asiae Apostolos nominat: sic et isti primitiae fuere martyrum (I Cor. xvi), quos Christi postea confessio coronavit. Et hoc notandum quod vitulus totus offertur in holocaustum, et crassitudo corporis ejus divino igne consumitur. Etsi enim noveramus Christum (a) secundum carnem: sed jam nunc non notivus cum secundum carnem (II Cor. v, 16). Jacobus autem et Stephanus qui secunda die oblati sunt, sive hircus, qui juxta Hebraicum narratur oblati, offertur quidem in victima, sed holocaustum presentiae Domini reservatur. Quod autem tollitur sanguis, de quo loquitur Petrus: Redempti (b) sumus de vana nostra conversatione palmarum traditionis pretioso sanguine Christi (I Petr. i); et Paulus apostolus docet: Pretio redempti estis (I Cor. vii, 23); et in alio loco: Pacem faciens per sanguinem crucis suae, sive in terra, sive super caelos (Coloss. i, 20), illud significat, quod sanguine Salvatoris, per quatuor cornua purificantur altaris, id est, quatuor mundi plagae: aspergiturque corona propitiatorum, sive bases per circuitum, ut universa purgentur, et firma sit propitiatio. Propterea autem in secunda die, vel duo haedi, de quibus supra diximus, vel hircus assumitur; qui animal est semper ad excelsa festinans, et nihil periculi sustinens in 533 praecipitis, et ibi inventi viam, ubi ceteris animalibus interitus est. Unde et Graeco sermone caprarum et hircorum grex, sublimium conversatio dicitur, hoc

(a) In cod. vatic. verba secundum carnem desiderantur.

A est, ἀπέλιον quasi ἀποπέλιον, siquidem ἀπος, excelsum, πέλιον [ἴσως. πολέειν, conversatio] significat. Porro altare Christi expiatur sanguine, ut orationes sanctorum munda permeent ad Deum. Hoc quoque notandum, quod juxta Hebraicum ipse Ezechiel, quasi sacerdos vitulum jubetur assumere, et holocaustum facere, et sanguinem ejus in circuitu aspergere, tam altaris quam angulorum et coronae, sive basis. Septuaginta autem interpretes alios sacerdotes hoc facere demonstrant, de quibus dictum est: Dabis sacerdotibus Levitis, qui sunt ex semine Sadae, qui accedunt ad me.

(Vers. 23 seqq.) « Cumque compleveris expians « illud, offeres vitulum de armento immaculatum, et « arietem de grege immaculatum. Et offeres eos in « conspectu Domini, et mittent sacerdotes super eos « sal, et offerent eos holocaustum Domino. Septem « diebus facies hircum pro peccato quotidie, et vitulum de armento et arietem de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabit altare, et mundabunt illud: et implebunt manum ejus. « Expletis diebus in die octavo et ultra facient Sacerdotes super altare holocausta vestra, et quae « pro pace offerunt, et placatus ero vobis, ait Dominus Deus. LXX: Et cum compleveris expiationem, « offerent vitulum de bobus immaculatum, et arietem de ovibus immaculatum, et offerent coram Domino, et aspergent sacerdotes super ea sal; et offerent ea holocausta Domino. Septem diebus facies haedum pro peccato quotidie, et vitulum ex bobus, et arietem de ovibus immaculatum facient septem « diebus. Et expiabit altare, et mundabunt illud, « et implebunt manus eorum, et consummabunt « dies. Et erit a die octavo et ultra, facient sacerdotes super altare holocausta vestra, et pro salute « vestra, et suscipiam vos, dicit Dominus Deus. » Postquam altare et mensura ejus in montis vertice demonstratae sunt; rursusque expiatio, et consecratio illius propheta ostensa est, per unum vitulum immaculatum et hircum, sive duos haedos, quorum primum ad Dominum Salvatorem, duo sequentia ad apostolos ministros quoque retulimus, ne in consecratione spiritalis altaris et proprie ad Ecclesiam pertinentis, 534 lex et propheta viderentur exclusi, propterea consecrato altari, vitulus immaculatus assumitur et aries, et offertur in conspectu Domini; et filii Sadae, hoc est, justorum sacerdotes aspergent super capita eorum sal, ut et Lex et Propheta sapore Evangelii condiantur. Nec ullum est sacrificium (juxta legis imperium et interpretationem Apostoli, qui ait (Col. iv, 6): Sermo vester sit sale conditus) quod sale careat. Utrumque autem offertur holocaustum Domino, ut corpus pinguis litterae, quod significatur in Lege, et prophetae nubium, igno Domini, hoc est, Spiritu sancto, de quo dicit Paulus, Spiritus ferventes (Rom. xii, 1), in spiritualem et tenuem substantiam convertantur. Volu-

(b) Victorious estis et vestra ad Graecum textum.

mus scire apertius qui sit vitulus de armento immaculatus, et aries de ovibus purissimo vellere, intelligamus Moysen et Eliam (Num. xii, III Reg. xix); quorum prior mansuetissimus fuit inter omnes homines qui versabantur in terra; alter ardore fidei similis Moysi. Unde et audebat dicere: Ego relictus sum solus. Quod autem in Hebraico scriptum est: *Offeret vitulum*, in Septuaginta, *offerent sacerdotes*, nulla sit quaestio. Et ipse enim Ezechiel cui haec dicuntur, de numero sacerdotum est, plenae aetatis atque perfectae; et sacerdotalem gradum prophetiae auxit gratia. Et Moyses et Elias videntur in monte cum Domino, id est, lex et propheta, qui ei nuntiabant quae Jerosolymis passurus esset. Expiato autem altari, septem diebus offertur hircus, sive hircus pro peccato quotidie, et vitulus de armento, et aries de pecoribus immaculatus, ut per haec sacrificia septem dierum ad perfectum expietur altare. In septem diebus sabbatismus ostenditur qui juxta Apostolum (Hebr. iv) populo Dei reservatur: in quibus aeternam veramque speramus requiem, et nequam servile opus faciamus [Al. faciemus] peccatorum. In hircus autem, et vitulo, et ariete tria generalia delicta demonstrantur, quibus omne mortalium subiacet genus. Aut enim cogitationibus, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio refertur ad arietem, quae prima est omnium peccatorum, et ex qua alia duo peccata nascuntur. Hircus autem, sive hircus, ad eloquium sive sermonem, qui semper de excelsioribus disputat. Opera vero proprio vitulo deputantur: quoniam vomeri **535** et labori et terrenis operibus mancipatus est. Haec igitur immaculata per septem dies veri sabbati atque perfecti Deo offerre debemus, et expiare altare, ut oratio nostra munda perveniat ad Deum. Quod autem inferitur: *Et mandabunt illud, et implebunt manus ejus*, quod et Hebraicum et ceteri interpretes transtulerunt, illud significat, quod ipsius quoque altaris, pro cuius expiatione offertur sacrificium, dona complenda sint, sicut offertur pro sacerdotibus et populo atque pontifice; ne quid vacuum stetisse videatur in conspectu Domini. Pro quo posere Septuaginta: *et mandabunt illud, et implebunt manus suas*, ut subaudiatur *sacerdotes*, qui cum pleni fuerint bonis operibus, hoc enim plene significant manus, transacto sabbato, veniant ad diem resurrectionis octavam, et dicant cum Apostolo: Resurreximus cum Christo (Rom. vi, Coloss. iii); et ultra octavam tendant ad caelestia, et offerant pro nobis holocausta, sive quae pro pace peccatorum nostrorum et salute sunt nostra; ut per ignem Spiritus sancti, omnia quae cogitamus, loquimur, et facimus, in spirituales substantiam convertantur et de hujusmodi Dominus delectatus sacrificiis, nobis placabilis fiat.

(Cap. XLIV. — Vers. 1 seqq.) *Et convertit me ad viam portae sanctuarii exterioris, quae respiciebat ad Orientem, et erat clausa. Et dixit Dominus ad me: Porta haec clausa erit, et non aperietur, et vir non rursus ibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel*

A *gressus est (sive ingredietur) per eam: eritque clausa principi. Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino. Per viam vestibuli (id est, Elam), porta egredietur et per viam ejus egredietur. Pro eo quod in Hebraico scriptum est: erit clausa principi, LXX transtulerunt, erit clausa: quia dux ipse sedebit in ea. Multa sunt portae quas in descriptione templi Ezechielis Scriptura commemorat, tam intus quam foris. Altaris quoque figuram, et consecrationem et sacrificia sermo praeteritus percurrit. Quo finito, venit ad portam sanctuarii exteriorem, quae respiciebat ad Orientem, et erat clausa: statimque vir ille qui erat ductor propheta, et ei omnia demonstrabat, locutus est ad eum: Porta haec quam respicias clausam, semper clausa erit, et non aperietur, et per viam vestibuli porta ingredietur, et per ipsam egredietur. Quenam ista porta est, quae semper clausa est, et solus Dominus Deus Israel ingreditur per eam? Nempe illa de qua Salvator loquitur in Evangelio: *Vae vobis, Scribae et Pharisei hypocrite, et va vobis doctoribus legis, qui tollitis clavem scientiae: ipsi non ingredimini, et intrantes prohibetis (Math. xxiii, 23)*. De hac sub nomine libri scribit et Isaias: *Erunt verba libri istius, sicut verba libri signati: quem cum dederis homini nescienti litteras, et dixeris ei, Lege: et respondebit tibi, nescio litteras. Et dabant illam homini scienti litteras, dicentes: Lege: et dicit: Non possum legere, quia signatus est (Isai. xxx, 11)*. Iste autem liber est, cujus nemo potest solvere et aperire signacula, neque in caelo, neque in terra, neque sub terra, nisi ille de quo in Apocalypsi Joannis dicitur: *Ecce viciit leo de tribu Juda, radix et genus David: ut aperiat librum et solvat signacula ejus (Apoc. v, 5)*. Prius enim quam Salvator humanum corpus assumeret, et humiliaret se, formam servi accipiens (Phil. ii), clausa erat Lex et Prophetiae, et omnis scientia Scripturarum, clausus erat paradisi. Postquam autem ille pependit in cruce, et locutus est ad latronem, *Hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxiii, 43)*, statim velum templi scissum est, et aperta sunt omnia; ablatoque velamine dicimus: Nos autem omnes revelatae facie gloriam Domini contemplantur, in eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam (II Cor. iii, 18). Sin autem revelata sunt omnia, in Christo enim juxta sermonem Pauli omnia revelantur (*Ibid.*, xiii), quomodo porta clausa erit et non aperietur, et vir non transit per eam? Ex quibus discimus, quamvis ad summam scientiam venerimus, comparatione divinae scientiae, nunc ex parte nos scire et ex parte cognoscere; quando autem venerit, quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur. Unde et in alio loco ipse Apostolus imperfec-*

tum se esse loquitur, rursusque perfectum. Quod si interpretatio caret, videtur esse contrarium. Dicit enim: **537** Non quia jam accipi, aut quia jam perfectus sum (a). Fratres, ego me non arbitror comprehensisse: Unum vero, posteriora obliviscens et ad priora me extendens, statutum persequor ad bravium supernae vocationis Dei (*Philipp. iii, 12, 14*). Cumque putarem eum secundum professionem non esse jam perfectum, et magis quaerere quam invenisse quod verum, non solum se, sed et alios dicit esse perfectos: *Qualis ergo perfecti sumus hoc sapiamus*. Est autem sensus hujus loci: Ad comparationem ceterorum hominum, qui curam non habent notitiae Scripturarum nec mysteriorum Dei, perfectum esse me fateor; quantum autem ad scientiam divinae majestatis, nunc in aenigmate video et per nubium et caliginem, et dico cum propheta: *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam (Ps. cxxxviii, 6)*. Haec igitur porta, quae omnibus clausa est (vir enim non transit per eam), erit clausa principi, sive duci, et illius adventu reserabitur, qui sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino: de quo ipse in Evangelio proficitur, dicens: *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et compleam opus ejus (Joan. iv, 34)*. Ipse est princeps, et pontifex secundum ordinem Melchisedech, et hostia et sacerdos, qui in conspectu Patris nobiscum caelestem comedit panem, et vinum bibit, de quo loquitur in Evangelio: *Non bibam de genimine vitis hujus, nisi cum bibero illud novum in regno Patris mei (Math. xxvi, 29)*: in illo videlicet regno, de quo et ipse et alibi ait: *Regnum Dei intra vos est (Luc. xvii, 21)*. Clausaque erit porta. Nemo enim potest passionis Domini, corporisque ejus et sanguinis pro majestate rei sacramenta cognoscere. Tantaque bonitatis est, et elementiae princeps noster, ut cum solus sedeat in porta, quae clausa est, et panem coram Domino comedat, velit mense sum atque convivii plures habere consortes, et dicat: *Ecce ego sto ad ostium et pulso; si quis aperuerit mihi, ingrediar ad eum et cenabo cum illo, et ipse mecum (Apoc. iii, 20)*. Solus autem panem comedit coram Domino, quia substantia ejus divinaque natura a cunctis creaturarum substantiis separata est. Ipse per eandem vestibuli portam ingreditur **538** et egreditur: quia (b) et intus et foris, hoc est infusus et circumfusus omnibus; ingrediensque per portam, ut secum introducat eos, qui absque doctrina et ejus auxilio intrare non possunt; et egrediens, ut rursum alios introducat; et loquatur eis qui difficiliora non capiunt. Quod autem porta Orientalis extra terminos mundi spectat clausa sit, et humano nequam pateat aspectui, Joannis Evangelium probat dicentis: *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus*

(a) Supplet Victor, reliquum versum, sequor autem si comprehendam, in quo et comprehensus sum Christo Jesu, quod commodius ad probandum quod Hieron. intendit, videatur.

A Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit (*Joan. i, 18*). Quasi alius verbis dixerit: *Eritque clausa principi. Princeps solus sedebit in ea, ut comedat panem perfecte et consummatam scientiae. Nemo enim novit Filium nisi Pater, et nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (Math. xi, 27)*. Pulchre quidam portam clausam, per quam solus Dominus Deus Israel ingreditur, et dux cui porta clausa est, Mariam virginem intelligunt, quae et ante partum, et post partum virgo permansit. Etenim tempore quo angelus loquebatur: *Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit te, quod autem nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. i, 35)*, et quando natus est, virgo permansit aeterna; ad confundendos eos, qui arbitrantur eam post natiuitatem Salvatoris habuisse de Joseph filios ex occasione fratrum quos qui vocantur in Evangelio (*Marc. iii*). Super quam quaestione, Romae adversum Helvidium illius temporis haereticum, in adolescentia non grandem librum scripsisse me novi.

(Vers. 4 seqq.) *Et adduxi me per viam portae Aquilonis in conspectu domus, et vidi, et ecce impleverat [Vulg. implevit] gloria Domini domum Domini, et cecidi (c) ante faciem meam. Et dixit ad me Dominus: Fili hominis, pone cor tuum, et vide oculis tuis, et auribus tuis audi omnia quae ego loquar ad te de universis ceremoniis domus Domini, et de cunctis legibus ejus, et ponas cor tuum in viis templi per omnes exitus sanctuarii. Vir qui ductor propheta est, et qui cuncta in templo monstrante cognoscit, postquam clausam et ostium aperit, et in conspectu Domini, et dicit prophetam ad viam portae **539** Aquilonis, quae tamen et ipsa esset in conspectu domus, habet dubium quin templum significet. Cumque propheta e regione vidisset plenam domum Domini gloria Domini, eandem videlicet quam in Aquilonis plaga positus contra cornebat, statim cecidit in faciem suam, majestatem gloriae Domini ferre non sustinens. Unde quia fuerat humilitate dejectus, dicit ad eum, nequaquam vir, sed Dominus: *Fili hominis, pone cor tuum, et reliqua*. In consummatione tabernaculi et aedificii templi quod a Salomone constructum est, apparuit gloria Domini, quae postea evangelicae gloriae comparatione destructa est dicente Apostolo: *Etenim non est glorificatum, quod glorificatum est, in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod destruitur, per gloriam est: multo magis quod manet in gloria est (II Cor. iii, 10)*. Cavendumque ne destructionem prioris gloriae abolitionem putemus: sed sic sentiendum, quod postquam venerit quod perfectum est, id quod ex parte fuerat, destruetur: velut si solis radiis lampadem compares, aut lampadis lumen lucernae [*Al. lucernulae*]. Quam obrem et de Joanne Baptista dicitur: *Ille erat**

(b) Victor. est repositus per te.

(c) Idem pro ante, ad Hebraeum, Graecum, Latineque codicem in restituit.